

Marinela

(Koadro bakarreko drama estatikoa)

Fernando Pessoa

Prologoa, itzulpena
eta oharrak:

Joseba Sarrionandia

Antzerki lan hau 1983. urtearen inguruan taularatu zen, Mikel Antza idazlearen zuzendaritzapean.

Susa Argitaletxeak testua publikatu zuen 1985ean.

PROLOGOIA

Fernando Antonio Nogueira Pessoa —hau bait zen bere izen ofiziala— 1888 urteko ekainaren hamairuan sortu zen, arratsaldeko hiruretan, Lisboan. Eta Lisboan bertan hilgo zen, 1935 urteko hazilaren hogeita hamarrean, alkoholismo kronikoa eta zirrosia medio.

Berak esaten zuenez, bizitza bi izaten ditugu: bata, egiazko bizitza, haurtzaroan amets egin eta harrezkero ere irudimenaren behelaino mehe artean segitzen duguna eta bestea, bizitza faltsua, besteekin eta iharduera praktikoan konplitu eta hil kaxan amaitzen dena.

Goi mailakoa eta kultoa zen Fernando Pessoren familia, hidalgo leinukoa aitaren aldetik, judukonbertsoen leinukoa amarenetik. Sei urte zituelarik hil zen bere aita, tuberkulosiarekin, eta geroxeago urte beteko bere anaia tipia. Baina bi urte geroago ama alarguna berriro ezkondu zen militar batekin eta, 1896 urtean, Hego Afrikan bizitzera joan ziren hirurak, Durban hirira. Han, Fernando Pessoa eskola ingletsetan hezi zen, eta gazterik hasi zen literatura estudiatzen eta izkiriitzen, ingelesez beti.

Hamazazpi urtekin, 1905ean, Lisboa itzuli zen; eta ez zen gehiago hiriburutik irtengo bere bizitza guzian.

Itzuli ondorengo urteak aldaketa urteak izan ziren, bizimoldez eta hizkuntza literarioz egokitu behar bait zen. Inglesa utzi gabe, portugesez saiatzen zen idazten. Lana bulegoetan aurkitu zuen, itzulpen eta gutun komertzialak, herbesterako batez ere, erredaktatzea zuen ogibidetzat.

1912 urtean argitaratu zituen Fernando Pessoa bere lehen idazlanak, «A Aguia» aldizkarian. Lusitanismo eta saudosismoaren garaia zen literatura portugesean, berbizkunde eta eztabaida aldia orduko abangoardietan, eta berehala eman zen ezagutzera, eztabaidetara bete betean sartu eta jakintza literario aparta erakutsi zuelakoz.

1913 urteko bere paperetarik dakigunaren arauera, etengabe izkiriartzen zuen, gutxiago ingelesez eta gehiena portugesez. «A Brasileira» tabernako tertuliara joaten zen lagun batzuekin. Baina literatura bakarrik egiten zuen, hasiera eta amaierarik gabeko narrazioak, behelaino arteko poemak, zurumurru metafisikoak. Bere amari, Hego Afrikara, sarritan bidaltzen zizkion gutunak. Bere lagun minena garai haretan Mário de Sá-Carneiro zen; gero suizidatuko zen poeta hura. «A Aguia» aldizkariko idazkaria ere laguna zuen, Alvaro Pinto. Emakumeekin oso lotsatia omen zen, ez zen haiengana hurbiltzen edo alde egiten zuen. 1913ko martxoan «Impressões do Crepúsculo» izeneko poema idatzi zuen, gerora paulismoa delako korrante literarioa fundatuko zuena, eta sortzear zeuden —1914 urtean erditu bait ziren— Fernando Pessoaen heteronimoak, halegia, Alberto Caeiro, Ricardo Reis eta Alvaro de Campos.

«O Marinheiro», prologo honetan aurkeztu nahi dudana obra, 1913 urteko urrian datatzen da. Argitaratu geroago. Lehenengo, «A Aguia» aldizkarikoek ez omen zioten onartu, eta ez zen argitaratu «Orpheu» aldizkariaren lehen alean baino, 1915 urtean.

Obra hau —euskaraz "Marinela" izendatu dudana—, ez da erabat kabitzen literatura sailkatzeko usatu ohi diren zakuetarik batetan. Teatroa da, baina egitura arras bereziko, gertaerarik gabea; poesia moldekua ez bada, hagitz poetikoa da; narrazioa ere bada, narrazioaren antsia dario behintzat; eta filosofia tratatua ez bada, gogoeta metafisikoa besterik ez da lehen arnasetik azken silabara arte. Orduan, sailkatzekotan, autoreak berak imini zion azpтитuloa haintzat hartzea besterik ez dago, «drama estatikoa» dela esan zuen Fernando Pessoa.

Zer da drama estatikoa? Gatazkarik eta mogimendurik ez dagoeneko teatroa da estatikoa. Posible dea gatazkarik eta mogimendurik gabeko teatroa? Fernando Pessoa baietz erakusten entseiatu zen eta, areago, teatrogintza drama estatiko eta lirikorantza zihoala uste osoan zegoen. Drama estatikoan argumendua ez da ekintzen bilakaera eta ondorioetan oinarritzen, dramaren haria, obra honetan erakusten denez, arimaren biluzketa hutsean finkatu daiteke. «O Marinheiro» honetan, hain zuzen, errealitatearen ate zein leihoak hertsu eta lengoaiaren eta ametsaren bidez arima azaltzeko situazioak kreakten ahalegintzen da Fernando Pessoa. Bizitzaren tentsioa lekorean bilatu beharrean pertsona barruan topatzen da, «arimaren teatroa» izendatzea otutzen zaidan zerbait eginaz.

Erreferentzien aldetik, kritika literarioaren aipamenak ekarriez gero, modu desberdinez interpretatu da «O Marinheiro». Kritiko batzuek (Maria Teresa Rita Lopes, *Fernando Pessoa et le Drame Symboliste*, Paris, 1977) teatro sinbolistaren erroak somatu dituzte, Maurice Maeterlinck autorearen herentzia hain zuzen. Beste kritiko batzuek (Maria de Fatima Marinho, *Actas de Congreso Internacional de*

Estudos Pessoaanos, Porto, 1979), berriz, absurdoaren teatroa ikusi nahi dute Fernando Pessoarenean, Samuel Beckett eta Eugène Ionesco gerokoagoen aintzindari legez edo. Erlazioak bilatzen abiatuez gero, nahiz eta kritikoa ez naizen, eta horregatik behar bada, «cantigas de amigo» zaharren aidea hartzen diet nik dontzeilen solasei. Irakurketa arras desberdinak egin daitezke, beraz, desberdinak eta hurrinak. Dena dela, «O Marinheiro» Fernando Pessoarene obra guziaren kontextoan entelegatzen da egokien. Hain zuzen, drama estatiko honetan daude 1914 urteaz geroztik heteronimoek, bakoitzak bere tankera berezian, zabaldu eta borobilduko zituzten gairik funtsezkoenak, eta bizitzari eta lengoaiari buruzko ideiak batez ere, gero «Livro do Desassossego» delakoan agian beste liburuetan baino era zuzenagoan azaltzen direnak.

Hemen ez dagoen lekua balego, interesgarria litzateke erakustea Fernando Pessoarene obra ugariak ez direla hari puska solteak, baizik eta sare zabal baten zatiak, eta sare handi horretan «O Marinheiro», besteak beste, lehen lokarrien artean dagoela. Liburu honen epilogotzat hogeita zazpi inguru ohar erantsi ditud, hitz eta esaldi konkretuen komentarioak eginaz batzutan eta Fernando Pessoarene texto zatiak argibide eta usagarritzat emanez bestetan. Fernando Pessoarene obra den sare zabal hori haritxo buru hoietan antzematen hasi daiteke behar bada.

Bestalde, itzultzea deliberatzean zergatik «O Mannheiro» hau, eta ez beste edozein, hautatu dudan galdetzen badidazu, ez dut arrazoi handirik, salbu eta irakurtzean laket egin zitzaidala. Itzultzea, gero, ber irakurtzeko modu on bat da eta, gainera, irakurlea zerbaitetara gonbidatzeko modua ere bai.

Gonbidatu egin nahi zaitut, bada. Fernando Pessoarene kantiga aideko minizairaren bidez edo lur gotor gisa habitatzen dugun gure hizkuntzaren bidez, hiru dontzeila geldi eta misteriotsuen eta laugarren geldiago eta misteriotsuagoaren gelara. Gela honetan. Fernando Pessoaak aipatzen zituen bizitza bietatik egiazkoenean, amets eta bildur batzu besterik ez duzu aurkituko, libururik gabe eta egunsentira orduko leihotik begiratu eta bizitzari buruz gogoeta eginez eduki ditzakezun zentzazio berberak, agian, baina sar zaitez.

Joseba Sarrionandia

Marinela

(kuadro bakarreko drama estatikoa)

Gaztelu zaharren bateko gela. Gela zirkularra dela ikusten da. Erdian, oinarri baten gainean, hil kaxa bat dago eta bere barruan dontzeila bat, zuriz jantzia. Lau aizkora kantoietan. Eskuinean, gela imajinatzen duenaren ia aurrez aurre, leiho bakarra dago, altua eta hestua, zeinetik mendi hurrin biren artean itsasoaren zati tipi bat ikusten den. Leihoaren aldetik hiru dontzeila daude gaubeilan. Lehena leihoaren aurrean eserita dago, eskuineko goiko aizkorari bizkarra emanez. Beste biak, bakoitza leihoaren alde batean eserita daude.

Gaua (1) da eta hilargitasun (2) arrasto mehe bat dago.

LEHEN BEILARIAK — Oraindik ez du batere ordurik jo.

BIGARRENAK — Ezin izan da entzun. Ez dago erlojurik hemen inguruan. Gutxi barru argituko du eguna.

HIRUGARRENAK — Ez: ortzemuga beltza da.

LEHENAK — Zergatik ez dugu, ene ahizpa (3), behiala izan ginena kondatuaz atsedean hartzen? Ederra da, eta faltsua da beti...

BIGARRENAK — Ez, ez gaitzen horretaz mintzo. Gainera, izan ginena gu zerbait?

LEHENAK — Agian. Ez dakit. Baina hala ere beti da ona iraganaz mintzatzea... Orduak erori dira eta gu isilik egondu gara. Ene aldetik, kandela haren sugarrari begira egondu naiz. Batzutan dardaratu, bestetan horitu, bestetzutan zurbildu egiten da. Nik ez dakit hori zergatik gertatzen den. Baina badakigua, ene ahizpak, zergatik gertatzen den edozer gauza?... (isil unea)

BERBERAK — Iraganaz mintzatzea — hori ederra da agian, alferrikakoa delakoz eta hainbesteko atsekabea ematen duelakoz...

BIGARRENAK — Mintza gaitzen, nahi baduzue, ukan ez dugun iragan batez...

HIRUGARRENAK — Ez. Apika izan genukeen...

LEHENAK — Hitzak besterik ez dituzue esaten. Hain tristea da mintzatzea! Geu ahaztutzeko modu hain faltsua da!... Eta paseatzen bagara?...

HIRUGARRENAK — Non?

LEHENAK — Hemen, alde batetik bestera. Sarritan, ametsen (4) bila abiatzeko modua da.

HIRUGARRENAK — Zeren bila?

LEHENAK — Ez dakit. Zergatik jakin behar dut? (isil unea)

BIGARRENAK — *Oso tristea da herri guzi hau... Ni behiala bizi nintzenekoa ez zen hain tristea. Ilunabarrean ehuntzen aritzen nintzen, ene leihoan eserita. Leihoak itsasorantza (5) ematen zuen eta noizean behin irla bat zegoen hurrinean. Sarritan, ez nuen ehuntzen; itsasorantza begiratu, eta ahaztu egiten nuen bizitza. Ez dakit zoriontsua nintzen. Engoitik ez naiz itzuliko agian ni sekula izan ez naizena izatera...*

LEHENAK — *Hemendik lekorean, ez dut itsasoa sekula ikusi. Han, leiho haretatik, itsasoa ikusten deneko bakarria bait da, hain guti ikusten da!... Ederra dea beste lurraldeetako itsasoa?*

BIGARRENAK — *Beste lurraldeetako itsasoa bakarrik da ederra dena. Guk ikusten dugunak, sekula ikusiko ez dugun haren saudadeak (6) ematen dizkigu beti... (isil unea)*

LEHENAK — *Ez dugu esan gure iragana kondatu behar dugula?*

BIGARRENAK — *Ez, ez dugu esan.*

HIRUGARRENAK — *Zergatik ez dago erlojurik gela honetan?*

BIGARRENAK — *Ez dakit... Baina horrela, erlojurik gabe, hurrinagoa eta misteriotsuagoa da guzia. Gaua gauarenagoa da... Nork daki zein ordu den jakinez gero honela mintzatuko ginatekeen?*

LEHENAK — *Ene ahizpa, tristea da guzia ene baitan. Abenduak iragaiten ditut ariman... Leihorantza ez begiratzen ahalegintzen naiz... Badakit handik, hurrinean, mendiak ikusi daitezkeela... Ni zoriontsua izan nintzen mendien bestaldean, behiala... Ni haurtxoa nintzen. Liliak biltzen nituen egun osoan, eta inork ez kentzeko eskatzen nuen lokartu baino lehenago... Ez dakit zertan den hau ezinbestekoa, baina negar egiteko gogoia ematen dit... Hemendik hurrin bakarrik izan ahal zen hori... Noiz helduko da eguna?*

HIRUGARRENAK — *Zer axola? Beti heltzen da modu berean... beti, beti, beti... (isil unea)*

BIGARRENAK — *Konda ditzagun ipuinak bata bestearentzat... Nik ez dakit ipuinik, baina hori ez da kaltea... Bizitzea bakarrik da kaltegarria. Bizitzak ez diezagula ukitu (7), ez eta erropen ertza*

ere... Ez, ez zaitezte altzatu. Hori keinu bat litzateke eta keinu bakoitzak amets bat etetzen du... Une honetan ni ez naiz egon ametsetan, baina laket zait ametsetan egon nintekeela pentsatzea... Baina iragana — zergatik ez gara iraganaz mintzo?

LEHENAK — Ezetz erabaki dugu... Laster ihalgiko da eguna eta damutu egingen gara... Argiarekin lokartu egiten dira ametsak... Iragana ez da amets bat besterik... Gainera, ametsa zer ez den ere ez dakit... Oraina arretaz begiratu gero, iadanik iragan dela iruditzen zait... Zer da edozer gauza? Zelan iragaiten da? Zelangoa da barrutik bere iragaiteko modua?... Ai, mintzo gaitezen, ene ahizpok, mintzo gaitezen errime, mintzo gaitezen guziok batera... Isiltasuna gorpuzten hasten da, gauzatzen hasten da... Lainoaren antzerako zerbaitek inguratzen nauela senditzen dut... Ai, mintzo, mintzo zaitezte!...

BIGARRENAK — Zertarako?... Zuei bioi begira nago eta, berehala, ez zaituztet ikusten... Gure artean amildegia hasi direla iruditzen zait... Ikusi ahal zaituedalako ideia ahitu behar dut zuek ikusteko... Aide bero hau hotza da barruan, arima ukitzen duen lekuan... Esku ezinezkoak senditu behar nituzke orain ene adatsetan irristatzen — zerenen (8) mintzatzeko modua da (belaunen gainean gurutzatzen ditu eskuak. Isil unea). Duela gutxi, ezertaz pentsatzen izan ez dudanean, ene iraganaz pentsatu dut.

LEHENAK — Ni ere eneaz egon behar izan naiz pentsatzen...

HIRUGARRENAK — Nik iada ez dut jakin zertan egon naizen pentsatzen... Apika besteen iraganaz... sekula esistitu ez den jende xarmangarriaren iraganaz... Ene amaren etxe aldamenetik errekatxo bat zihoan... Zergatik ote zihoan korrika, eta zergatik ez zihoan hurrinagotik edo hurbilagotik?... Badea arrazoirik edozein gauza den bezala izateko? Badea horretarako ene eskuak bezalako arrazoi egiazko eta errealik?...

BIGARRENAK — Eskuak ez dira egiazkoak ez errealak... Gure bizitzan biztanle diren misterioak dira... Batzutan, ene eskuak soegitean Jainkoaren bildurra dut... Ez dago haizerik kandelen sugarrak mogitzeko, eta begira ezazue, mogitu egiten dira... Norantza abailtzen dira?... Hau atsekabea inork erantzun baleza!... Musika arrotzak entzuteko desiran nago, orain beste lurraldeetako palazioetan agian jotzen ari direnak... Hurrin da beti

ene ariman... Apika, humea nintzelarik itsaso bazterrean uhainen atzean korrika ibiltzen nintzelakoz. Eskutik hartuta eraman nuen bizitza arroken artean, marea beherean, itsasoak bere eskuak bular gainean gurutzatu eta aingeru estatua gisa lokartu dela dirudienean, egundo inork gehiago begira ez dezan...

HIRUGARRENAK — *Zure esaldiak ene arima ekarri didate gogora...*

BIGARRENAK — *Egjazkoak ez direlako agian... Ia ez dakit esaten ditudan... Aditzen ez dudan abots batek sekretuan murmuriatzen dizkidanak segituaz errepikatzen ditut... Baina itsaso bazterrean benetan bizi izan naiz agian... Kulunkatzen den guzia maite dut... Uhainak daude ene ariman. Oinez noalarik zabu eginez noa... Orain oinez ibili egin nahi nuke... Ez dut egiten, ezen egitea alferrikakoa delakoz, egin nahi dena egitea batez ere... Mendiarena dut bildurra... Ezinezkoa da beren geldotasun eta handitasun hori... Harrizko sekreturen bat dadukate agian. eta ez dute dadukatenik jakin nahi... Leiho honetatik, azaldu eta, mendiak ez ikustea lortuko banu, une batez ene arimara azalduko litzateke nonbait, zeinean ni zoriontsu senditu...*

LEHENAK — *Nik, ene aldetik, mendiak maite ditut... Mendien honunzkaldean da bizitza beti itsusia... Harunzkaldean, ene ama bizi den lekuan, tamarindoen gerizpean eseritzen ginen eta beste lurraldeetara joateaz mintzatzen... Han iraunkorra eta zoriontsua zen guzia, hegazti biren kantua bezala, bakoitza bidearen alde batetik... Oihanak ez zuen hutsunerik, gure pentsamenduak besterik... Eta zuhaitzek lurrean, beren itzalak ezik, beste baretasun bat islada zezatela zen gure ametsa... Halantxe bizi ginen benetan, ni eta ez dakit inor gehiago... Esaidazue hau egia izan dela, negar egin beharrik ez dezadan...*

BIGARRENAK — *Arroka artean bizi nintzen eta zelatan zegoen itsasoa... Ene saiaren ertza hozkirria eta gazia zen ene zango biluziak astintzean... Tipia eta arrotza nintzen... Gaur bildurra dut izan nintzelakoz... Oraina lo egiten dudala iruditzen zait... Hitz egidazue fatei (9) buruz. Ez dut sekula haiei buruz inor mintzatzen entzun... Itsasoa handiegia zen haiei buruz pentsa erazteko... Bizitzan atsegina da ttipia izatea... Zoriontsua zarea, ene ahizpa?*

LEHENAK — Une honetan hasten naiz behiala izana izaten... Gainera, hura guzia ilunbetan iragan zen... Zuhaitzek nik baino gehiago bizi zuten hura... Ez zen sekula iritsi eta nik ezergutti espero nuen. Eta zu, ahizpa, zergatik ez zara mintzatzen?

HIRUGARRENAK — Izugarria egiten zait esango dizuedana laster esanda ukaitea. Oraingo ene hitzak, esan eta berehala, iraganarenak izanen dira iada, enegandik lekora geratuko dira, ez dakit non, finko eta zorigaitzekoak... Mintzatzen ari naizelarik, hauxe pentsatzen dut ene eztarrian, eta ene hitzak jende iruditzen zaizkit... Neu baino handiagoa da ene bildurra. Ene eskuan, ez dakit zelan, ate ezezagun bateko giltza senditzen dut. Eta ni guzia gutun edo sakrario bat naiz, bere buruaz kontzientea. Horregatik egiten zait bildurgarria joatea, oihan ilunean barrena bezala, mintzairaren misterioan... Eta, finean, nork daki neu ote naizen honelakoa eta horixe ote den dudarik gabe senditzen dudana?...

LEHENAK — Hain zaila da geure burua erreparatzen dugunean zer senditzen den jakitea!... Bizitzea ere arras zailagoa da, norberak bizi dela jakinez gero... Mintza zaitetz, bada, bizi zarela ohartu gabe... Ez zeniguna nor zinen esan behar?

HIRUGARRENAK — Behiala nintzenak iadanik ez du nor naizen oroitzen... Izan nintzen zoriontsuaren gaixoa!... Arramen itzalen artean bizi izan nintzen, eta hosto ikaratiak dira ene ariman guziak. Eguzkitan nabilenean hozkirria da ene itzala. Ene egunen ihesa iturrien alboan iragan nuen, eta haietan bustitzen nituen ene hatz buru lasaiak... Batzutan, laku bazterretan, makurtu eta ene burua soegiten nuen (10)... Irribarre egitean, ene hortzak misteriotsuak ziren uretan... Beren irribarrea beraiena zen bakarrik, enez independentea... Beti arrazoirik gabe egiten nuen nik irribarre... Hitz egidazue heriotzaz, den guziaren amaieraz, oroitzeko arrazoiren bat sendi dezadan...

LEHENAK — Ez gaitezen mintzo ezertaz, ezertaz ere(11) ... Hotz gehiago egiten du, baina zergatik egiten du orain hotzago? Ez dago arrazoirik hotzago egiteko... Zertarako mintzatu behar gara?... Hobe da kantatzea, ez dakit zergatik... Kantua, jendeak gauzez kantatzen duenean, batbatean sartu eta gu kontsolatuaz gelako giroa animatzen duen pertsona (12) alai eta bildurrik gabea da... Ene iraganeko etxean kantatzen genuen kantu bat kanta dezaket zuentzat. Zergatik ez duzue ene kantua nahi?

HIRUGARRENAK — *Ez du merezi, ene ahizpa... Inor kantatzen ari den artean, nik ezin dut neurekin egon. Oroitu ezina behar dut. Eta gero ene iragan (13) guzia beste bilakatzen da eta negar egiten dut ene baitan daramadan bizitza hil eta sekula bizi ez dudana bat. Beranduegi da beti kantatzeko, ez kantatzeko ere beti beranduegi den bezala... (isil unea)*

LEHENAK — *Laster agertuko da eguna... Gorde dezagun isiltasuna... Bizitzak hala nahi du. Ene sortetxearen aldamenean laku bat zegoen (14). Hara joan eta bazterrean eseritzen nintzen, uretara ia erorita zegoen enbor baten gainean... Enbor buruan eseritzen nintzen eta uretan bustitzen nituen oinak, behatzak beheruntz luzatuaz. Geno zuzen zuzen begiratzen nuen oin buruetarantza, baina ez zen oinak ikusteko. Ez dakit zergatik, baina sekula ez dela esistitu iruditzen zait laku hau... Lakua gugoratzea enetzat ezertaz oroitzeko ezintasuna bezalakoa da... Nork daki hau zergatik diodan eta oroitzen dudana bizi zuena neu izan nintzen?...*

BIGARRENAK — *Itsaso bazterrean tristeak gara amets egiten dugunean... Ezin dugu izan izan nahi duguna. izan nahi duguna iraganean izandu izatea nahi dugulako... Uhaina hautsi eta aparra burburka ari denean, badirudi mila abots nimino mintzo dinela. Aparra ez zaio inori hozkinria ir uditzen ez bada osotzat hartzen duenari... Asko da guzia eta guk ez dakigu ezer... Nahi duzuea nik itsas bazterrean amets egiten nuena kondatzea?*

LEHENAK — *Kondatu dezakezu, ene ahizpa; baina gune artean ez dugu zure konduaren beharrik (15)... Ederra bada, atsekabea dadukat iada entzun ondoren. Eta ederra ez bada, itxadon... konda ezazu aldatu eta gero...*

BIGARRENAK — *Kondatu behar dizuet. Ez da zeharo faltsua, ezen agian deusere ez bait da zeharo faltsua. Hala izan da seguruasko... Egun batez, arroka baten gain hotzean etzunik agertu nintzen, eta ahazturik nuen aita eta ama nituela eta ene baitan haurtzaroa eta beste egun batzu izandu zirela — egun horretan, ikustea neuk bakarrik pentsa nezakeen gauza bat ikusi nuen hurrutian, bela baten iragaite geldoa... Gero desagertu egin zen... Ene baitan erreparatzean, ene amets hori iada banuela ohartu nintzen... Ez dakit non hasi zen... Eta ez dut sekula beste belarik ikusi... Hemen portutik irtetzen diren itsasuntzietako ezein*

belak ez du haren antzik, ez eta hilargiarekin untziak hurrin eta astiro iragaiten direnean ere...

LEHENAK — *Leihotik itsasuntzi bat dakusat hurrinean. Ikusi zenuen hura agian...*

BIGARRENAK — *Ez, ene ahizpa, ikusten duzun hori porturen baten bila doa seguruasko... Ezina da nik ikusi nuen itsasuntzi harek porturik bilatzea...*

LEHENAK — *Zergatik erantzun didazu?... Baliteke... Ez dut ikusi leihotik batere itsasuntzirik... Bat ikusi nahi izan dut eta atsekabea ez edukitzeko mintzatu natzaizu haretaz... Orain esaiguzu zer amets egin zenuen itsaso bazterrean...*

BIGARRENAK — *Irla hurrinen batetan galdurikako marinela batetaz egin nuen amets. Irla horretan palmondo irmoak zeuden, gutxi, hegazti noragabeek inguraturik... Ez nuen ikusi inoiz pausatzen ziren... Naufragatu eta, salbatu zenez geroztik marinela han bizi zen... Bere aberrira itzultzeko modurik ez zuenez, eta bere aberriaz oroitzen zen bakoitzean arrenguratu egiten zenez, sekula ukan ez zuen aberri bat amesten hasi zen; beste aberri bat, beste lurralde moeta bat beste paisaia moeta batzukin, eta beste jende, eta kaleetan ibiltzeko eta leihoetara azaltzeko beste modu bat imajinatu zuen izan zela berea... Ordurik ordu aberri faltsu hori eraikitzen zuen ametsetan, eta ametsetan zegoen etengabe, egunez palmondo handien itzalpe laburrean, ertz zorrotzez isladatzen bait zen lur haretsu eta beroan; gauez, hondartzan etzunik, bizkar gainean eta izarretaz ohartu gabe.*

LEHENAK — *Eta ez egon horrelako amets baten itzala ene esku zabalduen gainean beltzunez isladatuko duen zuhaitzik!...*

HIRUGARRENAK — *Utzi egiozu mintzatzen... Ez egiozu hitza kendu... Zerenek erakutsi zizkieten hitzak ezagutzen ditu... Bera entzuteko zabaltzen ditut betazalak... Esaiozu, ene ahizpa, esaizu... Bihotzean min dut, itsaso bazterrean amets egin zenuenean zeu izan ez nintzelakoz (16).....*

BIGARRENAK — *Urte eta urteetan barrena, egunik egun, marinela amets etengabean bere sorterri berria eraikitzen zuen... Ametsezko harri bat imintzen zuen egunero ezinezko*

edifizio horretan... Laster, iada hainbeste aldiz ibilitako lurraldea edukiaz zihoan. Milaka ordu oroitzen zituen iada bere itsasertzen luzeran ibiltzen iraganak. Bazekien ifarraldeko halako kalan zein koloretakoak ohi ziren oskorriak, eta zein suabea zen sartzea, gau zarratuan eta bere arima itasuntziak irekitzen zuen uraren murmuiloan sostengaturik, hegoaldeko portu handi batetara, non behiala iragan bait zuen, zorientsu agian, bere gazte aldiko... (isil unea)

LEHENAK — *Ene ahizpa, zergatik isildu zara?*

BIGARRENAK — *Ez da sobera mintzatu behar... Bizitzak beti zelatzen gaitu... Ordu guziak dira ametsen amak, baina hau ez da jakin behar... Gehiegi mintzo naizenean enegandik bereizten hasten naiz eta ene burua mintzo dela entzuten. Horrela, ene buruaz gupidatzen naiz, eta larregi senditzen dut bihotza. Orduan, semetxo bat bezala kulunkatzeko, ene besoetan edukitzeko gogo negartia dut... Begira: urtzemuga zurbildu da... Eguna ez da iadanik berandutuko... Beharrezkoa dea ene ametsaz zuei oraindik ere gehiago esatea?*

LEHENAK — *Konda ezazu, ene ahizpa, konda ezazu beti... Ez zaitez kondatzez gelditu, ez zaitez sortzen diren egunetaz ohartu... Eguna ez da inoiz sortzen bere burua ondu amestuen magalean imintzen duenarentzat... Ez itzazu eskuak okertu. Horrela, suge ezkutuaeren antzerako hotsa sortzen da... Hitz egiguzu askozaz gehiago zure ametsaz. Hain da benetakoa non eta batere zentzunik ez duen. Zuri entzuteaz pentsatu bakarrik eta musika egiten zait ariman...*

BIGARRENAK — *Bai, gehiago esanen dizuet ene ametsaz. Gainera, kondatzeko beharra dut. Kondatuz noan heinean, ene buruari ere kondatzen diot... Hiru dira entzuleak... (Batbatean, hil kaxarantza begira, eta larri) Hiru ez... Ez dakit... Ez dakit zenbat...*

HIRUGARRENAK — *Ez zaitez horrela mintzo... Konda ezazu arin, konda ezazu berriro... Ez ezazu zenbatek entzun dezaketen esan... Guk ez dakigu sekula zenbat gauzek bizi eta ikusi eta entzuten duten... Itzuli zaitez zeure ametsera... Marinela. Zer amets egiten zuen marinela?*

BIGARRENAK — (ahapeka, abots oso geldoaz) — *Hasieran paisaiak kreatu zituen; gero ziutateak sortu zituen; kaleak eta zeharbideak sortu zituen gero, banan bana, bene arimaren materiaz zintzelatuaz — banan bana kaleak, hauzorik hauzo, kaltetako harresietaraino, non gero portuak eraiki bait zituen... Banan bana kaleak, eta ibiltzen eta leihoetarik begiratzen zituen jendea... Jendea ezagutzen hasi zen. doi doi berrezagutzen duenaren gisan... Beren bizitza iraganak eta solasak ezagutuaz zihoan, eta guzi honi doi doi paisaiak amestu eta ikusiaz doananen gisan... Gero bidaian abiatzen zen, esnatua, benak kreaturiko lurraldean barrena... Eta hala joan zen bere iragana eraikiaz... Laster beste bizitza Iehenagoko bat eduki zuen... Aberri berri honetan, sortu zeneko lekua, gaztaroa iragan zueneko lekuak, arribatu zeneko portuak zeduzkan iadanik... Haurtzaroko lagunak edukiaz zihoan apurka eta gero bere gizonaldiko adiskide eta etsaiak... Berak izandakoarekiko desberdina zen guzia — ez lurraldea, ez jendea. ez bere inagana, ez ziren izandakoak bezalakoak... Jarrai dezadala eskatzen didazue?... Hain nahigabea zait honetaz mintzatzea!... Orain, honetaz mintzo natzaizuelarik, laketago litzaidake zuei beste amets batzutaz mintzatzea...*

HIRUGARRENAK — *Segi ezazu, nahiz eta zergatik ezjakin... Zenbat eta gehiago entzuten dizudan, hainbat eta gutiago naiz enea...*

LEHENAK — *Hobe dea, benetan, segitzea? Amaiera ukan behar ote du edozein istoriok? Edozelan ere esaizu... Hain axola gutikoa da dioguna edo ez dioguna... iragaiten ditugun orduak gaubeilatu egiten ditugu... Gure zenegina Bizitza bezain alferrikakoa da...*

BIGARRENAK — *Euri handia egin eta, ortzemuga oso zalantzan zegoen egun batetan, amets egitez gugaitu egin zen marinela... Onduan bere benetako aberria oroitu nahi izan zuen..., baina ohartu zen ez zela ezertaz oroitzen, bere aberria ez zela esistitzen beretzat... Haurtzaroren bat oroituez gero, bere ametsezko aberrikoa zen; gaztaroren bat oroituez gero, berak kreaturikoa zen... Bere bizitza guzia berak amesturiko bere bizitza izan zen... Eta beste bizitzarik ezin izan zela ohartu zen... Berak, ez kale bat, ez irudi bat, ez amaren keinu bat ere gogoratzen ez bazuen... Eta amestu uste zuen bizitzan, egiatzkoa zen guzia eta izandua zen... Ezin zuen beste iraganik amestu ere, beste iragan bat izan zukeela, guziok bezala, une bat, sinetsi dezakezue... Oi ene ahizpok, ene ahizpok... Zer den ez dakidan, esan ez dizuedan*

zenbait dago... guzi hau adierazteko zenbait... Ene arimak etsitzen nau... Ia ez dakit mintzatzen egon naizen... Hitz egidazue, oihu egidazue esnatu nadin, hemen zuen artean nagoela eta amets besterik ez diren gauzak daudela jakin dezadan...

LEHENAK — (abotsa oso ahapeka) — Ez dakit zer esan... Ez naiz gauzak begiratzena ausartzen... Zelan jarraitzen da ametsa?...

BIGARRENAK — Ez dakit zelan zen gainerakoa... Ia ez dakit zelan zen gainerakoa... Zergatik egon behar da gehiago?...

LEHENAK — Zen gertatu zen ondoren?

BIGARRENAK — Ondoren? Zeren ondoren? Ondoren, zerbait ote dago?... Egun batez itsasuntzi bat zetorren... Egun batez itsasuntzi bat zetorren... — Bai, bai... horrela bakarrik izan zitekeen... — Egun batez itsasuntzi bat zetorren, eta irla horretatik iragan zen, eta han ez zegoen marinela...

HIRUGARRENAK — Apika bere aberrira itzulia zatekeen... Baina zeinetara?

LEHENAK — Bai, zeinetara? Zer egin ote zioten marineleri? Ba ote daki inork?

BIGARRENAK — Zergatik galdetzen didazu? Badea ezentanako erantzunik?
(isil unea)

HIRUGARRENAK — Zeharo beharrezkoa dea. zeure amets barruan ere, marinela hori eta irla hori esistitu izana?

BIGARRENAK — Ez, ene ahizpa; deus ere ez da zeharo beharrezkoa.

LEHENAK — Gutierrez, zelan amaitu zen ametsa?

BIGARRENAK — Ez zen amaitu... Ez dakit... Ametsak ez dira amaitzen... Ba dakita nik zihur ametsetan segitzen ez ote dudan, ezjakinean amets besterik egiten ez ote dudan, amets egitea nik ene bizitza deritzadan gauza mugaezin hau ez ote den?... Ez egidazu hitz gehiago egin... Zihur egoten hasi naiz edozertaz, zertaz den ez dakidala... Niganantza datoz, hau ez den gau

batetan zehar, ezezaguna zaidan izu baten urratsak... Nor esnatzera joan naiz ni kondatu dizuedan ene ametsarekin?...Bildur moldegabe bat dut, Jainkoak ene ametsa debekatu ote duen... Ene ametsa Jainkoak zilegi dituenak baino errealagoa da seguruasko... Ez zaitetze isilik egon... Gaua iragaiten ari dela esaidazue behintzat, nahiz eta nik badakidan... Begira, eguna heltzen hasi da... Begira: egun erreala agertu behar da... gelditu gaitezen... Ez dezagun gehiago pentsatu... Ez gaitezen barru abentura honetan segitzen entseiatu... Nork daki zer dagoen bere azkenburuan?... Hau guzi hau, ene ahizpok, gauean iragan da... Ez dezagun honetaz gebiago hitz egin, ez norberari ere... Humanoa eta egokia da, gutariko bakoitzak bere tristura jarrera har dezala.

HIRUGARRENAK — *Hain ederra izan da zuri entzutea... Ez esan ezetz... Badakit ez duela merezi izan... Horregatik iruditu zait ederra... Ez da horregatik izan, baina utzi egidazu esaten... Gairena, zure abotsaren musikak, zeure hitzak baino are gehiago entzun dudalarik. nahigabez uzten nau, musika baino ez delakoz agian...*

BIGARRENAK — *Gauza guziek uzten dute nahigabez, ene ahizpa... Pentsatzen duten gizonen guziaz gogaitzen dira, guzia aldatzen delakoz... Iragaiten diren gizonetan frogatzen da hori, guziarekin aldatzen direlakoz... Eternala eta ederra ametsa besterik ez dago... Zergatik gaude oraindik ere solasean(17)?...*

LEHENAK — *Ez dakit... (hil kaxarantza begira. abots isilagoaz) — Zergatik heltzen da heriotza?*

BIGARRENAK — *Apika amets aski egiten ez delakoz...*

LEHENAK — *Baliteke... Ez litzatekea orduan hobe gu ametsean gordetzea eta gure bizitza ahaztutzea, heriotzak ahaztu gaitzan?*

BIGARRENAK — *Ez, ene ahizpa, deus ere ez da hobe(18)...*

HIRUGARRENAK — *Ene ahizpok, iada eguna da... Begira ezazue, mendien lerroa liluratzen... Zergatik ez dugu negar egiten?... Han dagoela itxurak eginez dagoen hura gu bezain eder eta gaztea zen, eta berak ere amets egiten zuen... Zihur nago bere ametsa zela guzietarik ederrena... Zertaz amets egiten ote zuen?...*

LEHENAK — *Isilago mintzo zaitetz. Guri entzuten ari da agian, eta iada badaki zertarako diren ametsak...
(isil unea)*

BIGARRENAK — *Apika ez da egia guzi honetako deus ere... Isiltasun guzi hau, eta gorpu hil hau, eta sortzen ari den egun hau, apika ez dira amets besterik... Begira ezazue ondo guzi hau... Bizitzarena dela iruditzen zaizue?...*

LEHENAK — *Ez dakit. Ez dakit zelan izan daitekeen bizitzarena... Ai, zein geldirik zauden! Eta zure begiak hain triste, alferrik daudela dirudi...*

BIGARRENAK — *Bestela ez du menezi triste egotea... Ez duzu isil gaitezen nahi? Hain arraroa da bizirik egotea... Sinesgaitza da gertatzen den guzia, marinelanen irlan bezala mundu honetan ere... Begira ezazue, iada ferde dago ortzea... Ortzemuganen irribarrea urrezkoa da... Begiak erretzen zaizkidala senditzen dut, negar egitea pentsatu dudalako...*

LEHENAK — *Negar egin duzu, egin ere, ene ahizpa.*

BIGARRENAK — *Apika... Ez du axola... Zer da hotz hau?... Ah, orain da... orain da!... Esaidazue hau... Esaidazue oraindik gauza bat... Zergatik ez ote da guzi honetan marinela gauza erreal bakanra, eta gu eta hemengo guzi hau bere ametsa besterik?...*

LEHENAK — *Ez zaitetz gehiago mintzo, ez zaitetz gehiago mintzo... Hori hain harrigarria denez egia da agian... Ez ezazu segitu... Ez dakit zer esan behan duzun. baina larregi da agian arimak entzun ahal izateko... Esatera iritsi ez zarenaren bildur naiz... Begira, begira. eguna da jada... Begira eguna... Ahalegindu zaitetzte eguna besterik ez erreparatzen, egun erreala, han lekorean... Begira ezazue, begiratu... Kontsulagarria da... Ez ezazue pentsa, ez begiratu pentsamendua... Begiratu zelan heltzen den, eguna... Zilarrezko lurrean urrea bezala dirdirutzen da. Laino meheak, koloreztatzen diren heinean borobiltzen dira... Eta ezer ere ez balitz, ene ahizpak?... Guziaz, nolabait, zeharo ezer eza balitz?... Zergatik begiratu duzu horrela?...
(Ez diote erantzun. Eta inork ere ez du ezelan begiratu)*

BERBERAK — *Zer izan da esan duzuna, izutu nauen hori?... Hainbeste senditu dudanez, ia ez dut zer izan den ere ikusi...*

Esaidazu zer izan den, nik bigarrengoz entzunik lehen bezainbeste bildur har ez dezadan... Ez, ez... Ez ezazu deus ere esan... Ez dizut erantzun diezadazun galdetzen, ez bada mintzatzeagatik soilik. ene bunua pentsatzen ez uzteko... Izan nintzena oroituko dudan bildurra dut... Baina gauza handi eta izugarria izan zen, Jainkorik badagoela bezala... Gure solasa iada amaiturik ukan behar genuen... Duela hainbeste denbora galdu bait du gure solasak zentzua... Gune artean dagoen eta mintza erazten digun zena larregi Iuzatzen da... Hemen gauza gehiago dago, gure arimak baino... Eguna iada argiturik egon behar litzateke(19)... Esnaturik egon behar lirateke... Berandu dator guzia... Zer ari da gure izuarekin batera gauzetan gertatzen?... Ai, ez nazazue abandonatu... Mintzo zaitetze enekin, mintzo zaitetze... Mintzo zaitetze enekin batera, ene abotsa bakarrik gera ez dadin... Bildur gutxiago diot ene abotsari ene abotsaren ideari baino, ene baitan. mintzatzen ari naizela ohartzen banaiz...

HIRUGARRENAK — *Zein abots da mintzatzen zareneko hori?(20)... Beste batena da... Hurrin antzeko batetarik dator...*

LEHENAK — *Ez dakit... Ez egidazu hori oroit erazi... Bildurraren abots zorrotz eta dardartiaz mintzatu naiz agian(21)... Baina iada ez dakit zelan mintzatu... Amildegia zabaldu da ni eta ene abotsaren artean... Guzi hau, solas guzi hau eta gau hau eta bildur hau, amaiturik egon behar litzateke guzi hau, batbatean amaitu behar litzateke, azaldu diguzun izugarriaren ondoren... Ahaztutzen ari naizela hasi naiz senditzen, esan duzun hori, eta antzerako izua adierazteko modu berriren batez oihukatu beharko nukeela pentsa erazi didan hori...*

HIRUGARRENAK — *(BIGARREN dontzeilalari) — Ene ahizpa, ez diguzu istorio hori kondatu behar izan. Orain arrotzago eta izugarriagoa zait bizirik egotea. Kondatzen ari zinela eta hain oharkabean egon naiz non banandurik aditzen izan bait ditut zure hitzen zentzua eta beren hotsa. Eta zu, eta zure abotsa, eta esaten zenuenaren zentzua hiru zer desberdin zirela iruditu izan zait, mintzo eta dabiltzan hiru kreatura bezala.*

BIGARRENAK — *Hiru zer desberdin dira benetan. bakoitza bititza berezi eta errealarekin. Jainkoak daki agian zergatik... Ai, baina zergatik mintzo gara? Nork iraun erazten digu mintzatzen? Zergatik mintzo naiz mintzo nahi gabe? Zergatik ez dugu iadanik eguna dela erreparatzen?...*

LEH ENAK — Nork oihukatu lezake gu iratzartzeko! Ene oihuak entzuten ditut ene baitan, baina iadanik ez dakit zein den ene eztarrirantzako ene gogoaren bidea. Ate haretara norbaitek orain hots egin dezan bildur ukaiteko beharrizan amorratua senditzen dut. Zergatik ez du inork atera huts egiten? Ezinezkoa da eta nik horren bildurra ukan behar dut, zeren bildurra dudan jakitearena... Zein arnotz senditzen naizen!... Iada ene abotsik ez dudala iruditzen zait... Enegandik zati bat Iokartu egin zen eta gogoetan geratu... Ene izua hazi egin da baina iada ez dakit senditzen... Iada ez dakit arimaren zein aldetan senditzen den... Ene gorputzarekiko ene sendimenduari berunezko hil beztidura ezarri diote... Zertarako kondatu diguzu zure istorioa?

BIGARRENAK — Iada ez dut oroitzen... Iada ez dut ia oroitzen kondatu dudanik... Duela hainbeste denbora dirudi gertatu zela!... Hau logalea(22), hau gauzak begiratzeko ene modua xurgatzen duen logalea!... Zer da guk egin nahi duguna? Zer egiteko ideia dugu? — iadanik ez dakit mintzatzea ala ez mintzatzea den...

LEHENAK — Ez gaitezen gehiago mintzo. Enetzat, akigarria(23) da mintzatzeko egiten duzuen ahalegina... Mina ematen dit pentsatzen eta esaten duzuenaren artean dagoen hutsuneak... Ene larruan ene zentzuen erdilo izutuaren azalean geratzen da ene kontzientzia... Ez dakit zer den hau, baina senditzen dudana da... Esaldi nahasiak esan behar ditut, apur bat luzeak, esateko zailak izan daitezela... Ez duzuea guzi hau arimarik arima harrapatzen gaituen oihal beltza ehuntzen duen miarma erraldoia bezala senditzen?

BIGARRENAK — Ez dut deus ere senditzen... Ene zentzazioak senditzen diren gauzen gisan senditzen ditut... Nor da ni naizena?... Nor da ene abotsaz mintzo dena? (25) Ai, entzun ezazue...

LEHENAK eta **HIRUGARRENAK** — Nor izan da?

BIGARRENAK — Ezer ere ez. Ez dut ezer entzun... Entzun dudala itxura egin dut, zuek entzun duzuela jakin dezazuen eta nik entzuteko gauzaren bat dagoela sinetsi ahal izateko... Oi, zer izugarnia, zer izu intimok deslotzen digu abotsa arimatik, zentzazioak pentsamenduetarik, eta mintzo eta sendi eta pentsa erazten digu gugan denak isiltasuna eta eguna eta bizitzaren inkontzientzia antsiatzen duenean... Nor da gela honetan

senditzera goazen guzietan besoa luzatu eta etetzen digun pertsona?(26)

LEHENAK — *Zertarako bildurtu? Ez da izu gehiago kabitzen ene baitan... Astunegia naiz ene sendimenaren altzoan. Erabat hondoratu naiz senditu uste dudanaren lokatz bigunean. Hatzematen eta gaubeilatzen gaituen zeozer sartzen zait zentzu guzietarik. Astunak dira betazalak ene zentzazio guzietan. Ene sentimendu guzietan endregatzen da mihia. Ene keinu guzien ideiak bata bestearekin itsasten ditu logale sakonak. Zergatik begiratu duzu horrela?...*

HIRUGARRENAK — *(abots arras geldo eta itzaliaz}*

— Ai, orain da, orain da... Bai, esnatu egin da nonbait... Badago esnatzen den jendea... Inor sartzean amaitu eginen da guzi hau... Ordura arte ahalegindu gaitezen izu guzi hau lo eginez egon garen logale luze bat izan dela sinesten... Eguna da iada... Amaitu egin behar da guzia... Eta guzi honetarik, ene ahizpa. zoriuntsua zeu bakarrik zarela geratzen da, zen bakarrik zoriuntsu, ametsean sinesten duzulakoz...

BIGARRENAK — *Zergatik galdetzen didazne? Zergatik kondatu dut nik? Ez, ez dut uste...*

Oilar bat kantatzen. Argia, batbatean bezala, gehitu egin da. Hiru gaubeilariak isilik eta bata bestea begiratu gabe geratzen dira. Ez oso hurrin, estarta batetan,. gurdi (27) noragabe bat kexati eta xirrinkari doa.

Amaia

teatro-testuak.com

OHARRAK

Epilogo gisako oharrotan, portugeseetik euskararako itzulpenari dagozkion komentario batzu egitearekin batera, autorearen beste obra batzutako aipuak ere erantsi ditut, osagarritzat, Fernando Pessoren zenbait gai bere hurrengo obretan ere zelan agertzen den begiratzea inakurleani laket izango zaiolakoan.

Zenbakiak, bidenabar, textuan zehar hitzen ertzean eman diren zenbakiei dagozkie.

(1) Bernardo Soares delakoaren «Livro do Desassossego» liburuko 170. zatian, gauari buruzko gogoeta hau agertzen da:
«O noite onde as estrelas mentem luz, ó noite, única cousa do tamanho do Universo, torna-me, corpo e alma, parte do teu corpo, que eu me perca em ser mera treva e me torne noite também, sem sonhos que sejam estrelas em mim, nem sol esperado que illumine do futuro. »

Euskaraz, guti gora behera, honela eman daiteke:
«Oi gaua, non izarrak gezurrezko argia diren, oi gaua, Unibertsoaren tamainako gauza bakarra, bihur nazazu, gorputz eta arima, zeure gorputzaren zati, ni ere ilunbetan galdu eta gau bihur nadin, nigan izar izango den ametsik gabe, etorkizunetik argituko duen eguzki igurikaturik gabe.»

(2) Luar, textuan «hilargitasun» itzuli dut.
Dena dela, hitz hau ez da euskarara ez beste hizkuntzetara zehazki itzultzen, konnotazio sendimental bereziak dituelakoz. Gailego eta portugesez poesia zaharrenaz geroztik usatzen da eta, hilargia agertzeaz gairena, malenkoniarekin erlazionatzen den bihotzaren egoera bat adierazten du. Espainolera «claro de luna» har liteke itzulpentzat eta frantsesera, herri poesian usatu den formulaz, «beau clair de lune». Euskaraz «luar» «hilargia» eta «ao luar» «hilargitan» izan daitezke esakera normalean, baina aipaturiko esanahi berezia adierazteko, zilegia iruditzen zait, kontextoaren arauera, eta abstrakzioa markatzeko «hilargitasuna» eta «hilargitasunean» asmatzea.

Beste aldetik, poema interesgarri bat izkiriatu zuen Fernando Pessuak «Canciuneino» bilduman, 1914 urte aldean:

*«Ao longe, ao luar,
No rio una vela,
Serena a passar,
Que é que me revela?»*

*Não sei, mas meu ser
Tornou-se-me estranho,
E eu sonho sem ver
Os sonhos que tenho.*

*Que angústia me enlaça?
Que amor não se explica?
Ea vela que passa
Na noite que fica.»*

Honela eman daiteke euskaraz:
*«Hurrinean, hilargitan,
Lasai irristatzen da*

*Ibaian bela bat.
Zer adierazten dit?*

*Ez dakit, baina arrotz
Bihurtu zait ene burua,
Eta ikusi gabe amesten ditut
Ditudan ametsak.*

*Zer larritasunek harrapatu nau?
Zer amodio ez da azaltzen?
Iragaiten ari den bela da
Geratzen den gauean.»*

(3) Ahizpa. Poesia portugez zaharrean, poesia galaiko-portugesean hobeto esanda, «irmã», ahizpa halegia, «amiga» edo «dompanheira» hitzen sinonimotzat agertzen da sarritan. Hemen ere «adiskide» edo «lagun» esanahia duela dirudi, dontzeilean artean daudelarik.

(4) «Mensagem» liburuko poema batetan, «Horizonte» delakoan, ametsari buruzko ahapaldi argigarri bat agertzen da, poemako azkena:
*« O sonho é ver as formas invisíveis
Da distancia imprecisa, e, com sensíveis,
Movimentos da esperança e da vontade,
Buscar na linha fria do horizonte
A árvore, a praia, a flor, a ave, a fonte —
Os beijos merecidos da Verdade.»*

*«Ametsa hurrintasun mugaezinaren forma
Inbisibleak ikustea da, eta, esperantza
Eta borondate mogimendu sentiberakin,
Ortzemugako lerro hotzean zuhaitza,
Hondartza, lorea, hegaztia, iturria
Bilatzea — egiaren mosu mereziak.»*

(5) Fernando Pessoaen «Mensagem» liburuko beste lerro bi oroitu nahi ditut, «Padrão» delako poemakoak:
*«Que o mar com fim será grego ou romano:
O mar semfim é português.»*

*«Amaiera duen itsasoa greko edo erromatarra
/dateke
itsaso amaigabea portugesa da.»*

(6) Saudades, textoan «saudadeak» itzuli dut. Ideia euskaratzen entseiatuez gero «oroimina», «bakardadea», «herrimina» edo hunelako hitzen bat har daiteke, baina hitz hauetan ez da antzematen saudadea den objekturik gabeko sendimendu berezi eta definitu hori, eta bobe iruditu zait bere gisan uztea.

Bestalde, «Quadras ao Gusto Popular» izenekoan artean, kobla argi hau aurkitzen da:
*«Saudades, só portuguêsas
Conseguem senti-las bem.»*

*Porque têm essa palavra
Para dizer que as têm.»*

*«Saudadeak portugesez bakarrik
Senditzen dituzte ondo,
Radituztela esateko
Hitz hori dutelako.»*

(7) «Livrou do Desassossego» Iiburuko 428. zatian hau irakur daiteke:
*«Não toquemos na vida nem com as pontas
/dos dedos.
Não amémos nem com o pensamento.
Que nenhum beijo de mulher nem mesmo
/ em sonho,
seja uma sensação nossa».*

*«Ez dezagun bizitza ukitu, ez eta hatz
/ buruaz ere.
Ez dezagun deus ere maitatu, ez eta
/ pentsamenduaz.
Andere mosu bat ere ez dadila gu hunkitzera
/ iritsi.
ez eta ametsetan ere.»*

(8) Zerena. Portugesezko «sereia» euskarara itzultzeko badaude hitzak, hala «itsaslamia», edo «arrainandere», Esteban Urkiagak edo Jon Mirandek erabilitako «itsasneska» neologismoa, edo hauzo erderatik hartutako «sirena». Ene aldetik, azken honetarik hurbil, «zerena» izkiriatu dut, behiala Agustin Txaho Atharnatzekoak lapurteraz bildu kantu baten oroitzarri:

*«Urandian ba umen da
Kantazale eder bat
Zerena deitzen den bat
Itsasoan inganutzen
Ditu hak pasaierak
Hala nola ni maitenak.»*

(9) Fada, ene itzulpenean «fata» utzi dut. Hitz honentzat, euskaraz «maitagarri», «lamia» eta gisakoak aurki daitezke euskal hiztegietan. Baina portugesez erreferentzia bereziak dituela iruditu zait. «Fada» (<fata) hitza erlazioan dago «fado» (<fatum) hitzarekin. «Fado» fatua edo asturua da, eta kantu moeta triste baten izena ere bai. «Fadar», berriz, destinoa igartzea da, eta fatek beren liluran edonon harrapatzea.

(10) Bernardo Soares pertsonalitatearen «Livro do Desassossego» liburuko 444. zatia hau da:
«O homem não deve poder ver a sua propia cara. Isso é o que há de mais terrível. A Natureza deu-lhe o dom de não o poder vêr, assim como de não poder fitar os seus propios olhos. Só na agua dos rios e dos lagos elle podía fitar seu rosto. E a postura, mesmo, que tinha que tomar, era symbolica. Tinha de se curvar, de se baixar para cometer a ignominia de se ver. O creador do espelho envenenou a alma humana.»

«Gizasemeak ez du bere aurpegia begiratu ahalik behar. Horixe da gauzarik izugarriena. Naturak ezin ikustearen ahalmena eman zien, eta halaber bere begiak

ezin soegitearena. Erreketako eta lakuetako unetan bakarrik begira zezakeen bere begitartea. Eta horretarako hartu behar zuen jarrena, gainera, sinbolikoa zen. Okertu egin behar zen, makurtu, bere burua ikustearen doilorkeria konplitzeko. Izpiluaren asmatzaileak pozoindu egin zuen giza arima.»

(11) 1931 urtean, «Cancioneiro» liburuan, poematxo hau izkiriatu zuen Fernando Pessoaak:

*«Não: não digas nada!
Supor o que dirá
A tua bóca velada
E ouvi-lo já.*

*E ouvi-lo melhor
Do que o dirias.
O que és não vem â flor
Das frases e dos dias.*

*Es melhor do que tu.
Não digas nada: sê!
Graca do corpo nu
Que invisívelse vê.»*

Euskaraz honela izan daiteke:

*«Ez: ez esan ezer!
Zure aho isilak
Esango duena susmatzea
Iadanik entzutea da.*

*Esango zenukeena baino
Hobeto aditzea da,
Dena ez da azaltzen
Esaldietan eta egunetan.*

*Zeu baino hobea zara.
Ez esan ezer: badakit!
Gorputz biluziaren liraintasuna,
Zeina inbisible ikusten bait da.»*

(12) Pessoa. Hitz hau portugesez «pertsona» da, abizen hedatu bat ez ezik. Textoan, ez ote da autorearen keinu bat? Honetara, bada, hau ere irakur dezakezu: «Kantua, jendeak gauez kantatzen duenean, batbatean sartu eta gu kontsolatuaz gelako giroa animatzen duen Pessoa alai eta bildurrik gabea da.»

Beste gauza bat ere esan nahi dut hitz honi buruz, etimologia aldetik: «pessoa» edo «pertsona» hitzak, bidenabar, latinetik heldu dira bai portugesez bai euskarara eta latinez, «persona», erromatarren teatroan aktoreek beren aurpegietan imintzen zuten maskara edo mozorroa zen.

(13) Iraganari eta orainari buruzko poema eder bat ageri da. 1930 urtean datatua, Ricardo Reis heteronimoaren «Odes» liburuan:

*«Se recordo quem fui, outrem me vejo,
E o passado é presente na lembrança.
Quem fui é alguém que amo
Porém sòmente em sonho.*

*E a saudade que me aflige a mente
Não é de mim nem do passado visto,
Senão de quem habito
Por trás dos olhos cegos.
Nada, senão o instante, me conhece.
Minha mesma lembrança é nada, e sinto
Qué quem sou e quem fui
São sonhos diferentes.»*

*«Nor izan nintzen oroitzen badut, beste senditzen naiz
Eta iragana oraina da oroitzapenean.
Izan nintzena maite dut,
Baina ametsetan bakarrik.
Eta gogoá arren gurutzen didan oroimina
Ez da enea ez ene iraganekoa,
Ez bada ene begi itsuen
Atzean bizi naizenarena.
Ez nau ezerk ezagutzen, ez bada uneak.
Neure oroitzapena ere ez da ezer, eta
Naizena eta nintzena
Amets diferenteak direla senditzen dut.»*

(14) «Cancioneiro» liburuan, hiru ahapaldiko poematxo hau aurkitzen da:

*«Contemplo o lago mudo
que uma brisa estremece,
Não sei se penso em tudo
Ou se tudo me esquece.*

*O lago nada me diz,
Não sinto a brisa mexê-lo.
Não sei se sou feliz
Nem se desejo sê-lo.*

*Trêmulos vincos risonhos
Na água adormecida.
Por que fiz eu dos sonhos
A minha única vida?»*

Euskarara itzuliko dut:
*«Brisarak ikaratzen duen
Laku mutuari begira nago.
Ez dakit denaz pentsatzen dudán
Ala denak ahaztutzen nauen.*

*Lakuak ez dit deus esaten
Ez mogitzen duen brisarak.
Ez dakit zoriuntsua naizen
Ez eta izan nahi dudán,*

*Ildo dardaratiak daude
Ur lokartuan irribarrez,
Zergatik hartu nituen ametsak
Ene bizitza bakartzat?»*

(15) «Livro do Desassossego» delakoaren 450. atala hau da:
«A mais vil de todas as necessidades - a da confiança, a da confissão. E a necessidade da alma de ser exterior. Confessa, sim; mas confessa o que não sentes. Livra a tua alma, sim, do peso dos seus segredos, dizendo-os; mas ainda bem que o segredo que dizes, nunca o tinhas dito, mente a ti próprio antes de dizeres essa verdade. Exprimir-se é sempre errar. Sé consciente: exprimir seja, para ti, mentir».

«Beharrizan guzietarik ankerrena - konfidentziarena, konfesioarena. Lekoreko izateko arimaren beharrizana da. Konfesa ezazu, bai; baina konfesa ezazu senditzen ez duzuna. Libra ezazu zure arima, bai, sekretuen astuntasunetik, esan; baina diozun sekeretua ez dadila esandakoa izan. Egia hori esan orduko esaiozu gezurra zeure buruari. Adieraztea ekibokatzea da beti. Konzientea izan zaitez: adieraztea, zuretzat, gezur esatea izan bedi».

(16) «Livro do Desassossego» obran, behin eta berrero, agertzen dira gogoetak besteizateari buruz.
Lehenago, Arthur Rimbaud poetak izkiriaturik zuen: «je est un autre», hau da, «ni beste bat da». Oraindik, «O Marinheiro» idaztean, sortzeke zeuden Fernando Pessoaen heteronimoak, baina sortzear.
Bernardoren liburuaren 214. atala, esate baterako, hau da:
«Invejo a todas as pessoas não serem eu. Como de todos os impossíveis, esse sempre me pareceu o maior de todos, foi o que mais se constituiu minha ansia cotidiana, o meu desespero de todas as horas tristes.»

«Invidia diet pertsona guziei ni ez direlako. Ezinezko gauza guzietarik hori beti handiena iruditu zaidanez, horixe izan da gehien ene eguneroko antsia, ene ordu triste guzietako etsipena.»

Eta ohartu, berrero, hirugarren hitz horrek ukan dezakeen zentzu bikoitzaz.

(17) Fernando Pessoai, «O Marinheiro» drama estatikoa «Orpheu» aldizkarian irakurri ondoren:

*«Hamabi minutuz irakurri ondoren
Zure «Oh Marinheiro» drama,
Zeinean azkar eta zuhurrena ere
Logale eta gordin geratzen den,
Eta zentzuaz ez eta usainik hartu ere,
Gaubeilarietarik batek
Hau dio bere xarma zurbilez:
"Eternala eta ederra, ametsa besterik ez dago
Zergatik gaude oraindik ere solasean?"
Hain zuzen ere
Horixe galdetu nahi nieke andereoi.»*

Alvaro de Campos

(18) Bizitzari buruzko solas honetan Fernando Pessoaen poema ingeles bat oroitu nahi dut, bere «Inscriptions» sailekoa; saileko lehena:

*«We pass and dream. Earth smiles. Virtue is rare.
Age, duty, gods weigh on our conscious bliss.»*

*Hope for the best an for the worst prepare.
That sum of purposed wisdom speaks in this.»*

Euskarara itzultzen entseiatu naiz:
*«Iragan eta amets egiten dugu. Lurrak irrararre.
/Birtute guti dago.
Adina, eginbidea, jainkoak astunegiak dira gure
/ atsegin konszienterako.
Espero ezazu hoberena eta gerta zaitez / txarrenetarako.
Hauxe esaten digu jakintzarik zentzunezkoenak.*

(19) Bera hil ondoren, Fernando Pessoaen kaxoi beteetan aurkituriko paper ugarien artean «O Marinheiro» obra honen erreseina labur bat dago, hau ere ingelesez:
*«O Marinheiro. Beginning verysimply the drama rises gradually, to a terrible pitch of terror and doubt, which grow and grow, till they absorb in themselves the three speakers' souls and the atmosphere of the room and the very power the day has to begin.
The end of this piece contains the subtlest intellectual terror ever seen. A leaden pall falls o ver on when they have no which to speak or any reason for speaking.»*

Hau da:
*«O Marinheiro. Era arras sinplean hasten da drama, apurka apurka bildur eta zalantza maila izugarri batetara alztatzen da, eta gehituz doa tentsio hau hiru gaubeilarien gogoan, gela barruko giroa eta egunak sortzeko duen indarra ere xurgatzera iristeraino.
Obra honen amaierak sekulako bildur intelektualik zuhurrena dakar. Gaubeilariak zer esanik ez mintzatzeko arrazoirik ez dutenean, oihal astun batek estaltzen ditu.»*

(20) Lehen borradorean, translazioa entseiatzen ari nintzela, esaldi hau honela itzuli nuen:
«Zein abots da zurekin mintzo den honi?»

(21) Anbiguitateari amore emanez gero, goikoani loturik. posible da beste itzulpen hau ere:
«Bildurraren abots zorrotz eta dardartiarekin mintzatu naiz agian...»

(22) *Sono*. Portugesari dagokion ohar bat, bereizketa lexiko bat, «sonho» hainbeste aldiz agertu ondoren orain «sono» agertzen bait da onain.
Ametsa eta logalea, gaztelaniazko «sueño» hitzean ez bezala, berezi egiten dira purtugesez. «Sonho» (<somnus) ametsa da, eta «sono» (<somnium) logalea, edo loa.

(23) *Akidura*. Sarritan agertzen da Fernando Pessoaen obran akiduraren gaia. Zer da akidura? Bada, gorputzean logalea, esperantzarik eza, pentsatu gabe egoteko gogoan, desilusio piloa, amildegian iragaiten den bakazioa, ezpainetaraino iristen ez den garrasia. Ez, hau ez da akidura —esango du Alvaro de Campos heteronimoak— baina gauzak entzuteaz, gauzak ikusteaz, akiturik nago.
«Poesias Ineditas» liburuan, 1921 urteko poema bat honela hasten da:

*«Cansa ser, sentir dói, pensar destrui.
A lheia a nós, em nós efora,
Rui a hora, e tudo nela rui.
Inútilmente a alma o chora...»*

*«Izatea akigarria da, senditzea mingarria,
/pentsatzeak hautsi egiten gaitu.
Gure baitan eta lekorean, ordua erori
Eta bertan erortzen da guzia.
Alferrik egiten du negar arimak...»*

(24) Inoiz entzundako esaldi bat oroitu dut une horretan, Ingmar Bergman zinegilearen filmeren batetan agian, baina ez dakit zihur:
«Nik ikusi dut Jainkoa, miarma bat da.»

(25) Lehen borradorean beste modu batez itzuli nuen, ez erabat erraturik agian:
«Nor da ene abotsarekin mintzo dena?...»

(26) Berriro agertzen da «pessoa» hitza. Irakun ezazu beste honetara ere, nahi baduzu:
«Non da gela honetan senditzera goazen guzietan besoa luzatu eta etetzen digun Pessoa?»

Begiratu, bestalde, 12. eta 16. oharrek.

(27) Obra amaitu eta gurdi kexati eta xirrinkaria aditzean izkiriaturiko poema:
*Malkorik isurtzeko lotsatu dira ene begiak,
Den bizitza bakarra bizi dutelako. Entzun,
Astiro doa denbora, idi gorrien gurdi hori.
Begira erlojuetako orratzak uneka herdoiltzen.
Zenbat gauza utzi dudan estarta bazterretan
Edo laku urdinen honduan, bizitza bakarra dudalako,
Eta zenbat aldiz galdu naizen behelainotan
Basoilar izateko ametsetan dabiltzan kurloiekin.
Orain, ene desirak ez dira habia abandonatuak baino
Ene bihotzean. Eguzkia gurpil ahul bat da.
Ez dezadan gehiago entzun, begiratu; pentsatu,
Bizitza hau bakarra delako, gal ez dadin, ibili ez
Eta senditu ere ez, harriak bezala izan nahi dut,
Mendea eta segundua gurutzatzen diren lekua,
Lekua besterik ez izan, hurrin deritzan aberrian.*

Amaiera